จุดมุ่งหมายทางเศรษฐกิจ

ป่วย อึ้งภากรณ์

คำเกริ่น

ข้าพเจ้าได้สัญญากับ "มธ" ไว้ว่าจะส่งบทความมาให้ก่อนวันที่ ๑๕ และได้เริ่มคิดจะเขียนเรื่องนี้ให้ ประจวบกับประธานกรรมการนักศึกษาธรรมศาสตร์ได้ไปขอร้องให้แสดงปาฐกถาพิเศษในฤดูร้อน ขัดมิได้ จึงตกลงว่าจะนำเรื่องไปแสดงปาฐกถาก่อน แล้วจึงจะนำมาลงตีพิมพ์ใน "มธ" เพื่อให้แพร่หลายสำหรับชวนให้นักเรียนและนักคิดทั่วไปได้ออกความเห็นในเรื่องนี้

ในวันแสดงปาฐกถานั้น มีเพื่อนฝูงเอื้อเฟื้อนำเครื่องอัดเสียงไปช่วยอัดให้เป็นการทุ่นแรงและทุ่นเวลาในการเขียนและการเตรียมที่จะพูด แล้วต่อมาก็ยังมีเพื่อนฝูงช่วยพิมพ์และเรียบเรียงบทความจากเครื่องอัดเสียงนั้น ขอขอบคุณผู้ช่วยเหลือไว้ทั่วกัน

บังเอิญในวันแสดงปาฐกถา ได้มีผู้แทนหนังสือพิมพ์รายวันฉบับหนึ่งนำเครื่องอัดเสียงจะไปอัดเหมือนกัน แต่ไม่ได้แจ้งให้ข้าพเจ้าหรือเจ้าหน้าที่ของธรรมศาสตร์ทราบ และมิได้ขออนุญาต ข้าพเจ้าจึงขออย่าให้อัด เพราะถ้าอัดแล้วนำไปตีพิมพ์หนังสือพิมพ์รายวัน ก็จะทำให้สัญญาที่ข้าพเจ้าให้ไว้กับ "มธ" เสียไป ต่อมาปรากฏข่าวและการวิจารณ์ปาฐกถาของข้าพเจ้าในหน้าหนังสือพิมพ์ฉบับนั้นถึง ๒ วันติดกัน แต่น่าเสียดายที่ข่าวนั้นคลาดเคลื่อนไปจากปาฐกถาในสาระสำคัญ และบทวิจารณ์ก็ได้เคลื่อนคลาดตามไปด้วย อย่างไรก็ดี หนังสือรายวันอีกหนึ่งฉบับ (สยามนิกร) นำข่าวไปลงโดยย่อ ได้ความดีและถูกต้อง

---

* ปาฐกถาแสดงที่ห้องประชุมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อวันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๙๗

บทความที่นำมาเสนอต่อไปนี้ ตรงกับปาฐกถาเกือบทุกคำ ข้าพเจ้าได้แก้ไขเฉพาะสำนวนโวหารเล็ก ๆ น้อย ๆ และได้เพิ่มหมายเหตุไว้เป็นฟุตโน๊ต

ท่านสุภาพสตรี และท่านสุภาพบุรุษ

ชื่อของเรื่องที่ข้าพเจ้าจะพูดในวันนี้คือ จุดหมายทางเศรษฐกิจ การที่ข้าพเจ้านำเรื่องนี้มาพูดก็เพราะเหตุว่าพวกเราในมหาวิทยาลัยนี้ และมหาวิทยาลัยอื่น ได้ศึกษาในทางเศรษฐกิจกันอยู่ช้านาง การศึกษานี้ได้ศึกษาไปในรายละเอียด ส่วนมาก เช่น ศึกษาว่าการผลิต การบริโภค การค้าทั้งภายในและภายนอกประเทศ การเงินและการธนาคาร มีวิธีการอย่างไร ที่เรียกกันว่า หลักวิชาเศรษฐกิจ แต่เราอาจจะทอดทิ้งหัวใจสำคัญของเศรษฐศาสตร์ คือเรื่อง จุดหมาย เราอาจจะไปหลงอยู่ในเรื่องที่ว่า อะไรที่เป็นวิชา แต่ไม่ได้คิดว่าเราเรียนวิชานี้ไปเพื่อทำอะไร เสมือนหนึ่งทหารหัดแต่วิธียิงวิธีกลยุทธ แต่หาทราบไม่ว่าเป้าที่จะยิงอยู่ที่ไหน เพราะฉะนั้นจึงอยากจะนำมาเสนอในวันนี้เป็นข้อคิดบางประการ เผื่อว่าจะ

ท่านทั้งหลายได้ฟังไปแล้วและนำไปคิด อาจจะมีความเห็นขัดแย้งกับที่ข้าพเจ้าเสนอ ก็อยากจะได้ฟังความเห็นของท่านทั้งหลาย เพื่อประดับสติปัญญาทุกฝ่ายต่อไป

ขออกตัวก่อนว่า วิชาเศรษฐศาสตร์เป็นวิชาที่ภาษาอังกฤษเรียกว่า "dull" ภาษาไทยจะแปลว่า "ด้าน" ก็เห็นจะได้ (รูปที่ "dull" คือรูปที่ "ด้าน") กล่าวคือไม่มีความสนุก ไม่เหมือนกับไปเที่ยวเชียงใหม่ เพราะฉะนั้นยิ่งนำเอาเรื่องเศรษฐกิจมาเป็นปาฐกถาพิเศษในฤดูร้อนก็ยิ่งทำให้ "ด้าน" ยิ่งขึ้น ด้วยเหตุนี้ข้าพเจ้าจึงหนักใจอยู่ว่าอาจจะสนองความต้องการของท่านไม่ได้เต็มที่ ไม่เหมือนกับที่เราได้ยินทางวิทยุในบางครั้ง เมื่อร้านเสริมสวยร้านนั้นร้านนี้จัดดนตรีมาแสดง แล้วประกาศว่าขอให้ท่านผู้ฟังได้ชื่นอารมณ์พร้อมกับลมโชยในฤดูร้อน ปาฐกถาพิเศษเรื่องเศรษฐกิจนี้เห็นจะถลำกับลมโชยในฤดูร้อนยากเต็มที่ เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงหาทางออก

หมายเหตุ * ปาฐกถาพิเศษครั้งนี้ได้จัดให้มีขึ้นหลังจากที่นักศึกษากลับจากเที่ยวชมเมืองเชียงใหม่เมื่อต้นเดือนเมษายน

อยู่ทางหนึ่ง คือว่าจะพยายามกล่าวถึงเศรษฐกิจให้น้อยที่สุดที่จะน้อยได้ เหมือนกับนักศึกษาในมหาวิทยาลัยแห่งหนึ่งเข้าไปนั่งเขียนคำตอบข้อสอบ ผู้สอบไล่เขาออกให้เรียงความเรื่อง การออกธนบัตร นักศึกษาผู้นั้นก็คงจะเหมือนนักศึกษาธรรมศาสตร์หลายคนที่ไม่ได้อ่านหนังสือไปนั่งสอบแล้วแต่บุญแต่กรรม หรืออ่านหนังสือแต่เพียงบางข้อ แกเขียนคำตอบไว้ว่าดังนี้ “ปัญหาคือการออกธนบัตร ธนบัตรนั้นเอาไปชำระหนี้ หนี้ที่สำคัญที่สุดคือค่าจ้างแรงงาน ค่าจ้างแรงงานนั้นคาลมากซ์เขียนไว้ว่านายทุนมักจะให้น้อย เพราะฉะนั้นคำตอบในต่อไปนี้จะเขียนเรื่อง ลัทธิเศรษฐกิจของคาลมากซ์....” ข้าพเจ้าไม่ทราบว่านักศึกษาผู้นั้นได้คะแนนเท่าใด แต่ข้าพเจ้าจะขออนุญาตทำเช่นนั้นบ้าง เพราะว่าจุดมุ่งหมายสำคัญของเศรษฐกิจนั้น ก็เปรียบเสมือนหนึ่งรากฐานหรือรากมูลของเศรษฐกิจ หรือจะเรียกกันว่า มูลฐานของเศรษฐกิจก็ได้ และมูลฐานเศรษฐกิจนี้คล้าย ๆ กับคำว่า มูลฐานบรรพกิจ ซึ่งเมื่อเด็ก ๆ เคยได้ยินอยู่ เพราะฉะนั้นจะขอ

เอา มูลบทบรรพกิจ มาอ่านให้ท่านฟัง

มูลบทบรรพกิจนี้ท่านที่เป็นนักศึกษาเด็ก ๆ คงจะไม่ค่อยรู้จัก เพราะเขียนเมื่อ ๘๐ ปีที่แล้วมา หลวงสารประเสริฐ ชำนาญ ภายหลังเป็นพระยาศรีสุนทรโวหาร เป็นผู้ได้เรียบเรียง และในหลวงรัชกาลที่ ๕ ทรงอนุญาตให้ใช้ได้สำหรับกุลบุตรกุลธิดา ถึงแม้ว่าพวกเราบางคนอาจจะไม่ได้เรียนไม่ได้รู้เรื่องมูลบทบรรพกิจ แต่คงจะเคยทราบว่า ในมูลบทบรรพกิจนั้นมีตอนหนึ่งว่า “ก.ข.ก กาว่าเวียนหนูน้อยค่อยเพียร อ่านเขียนผสมกมเกย ระวังตัวกลัวครูหนูเอ๋ย ไม่เรียวเจียวเหวย กูเคยเข็ดหลาย ขวายขวัยว หันหวดป่วดแสบแปลบเสียว หยิกซ้ำซ้ำเขียว อย่าเที่ยวเล่นหลงของจำ” ในสมัยการศึกษาสมัยหน้าเวลาข้าพเจ้าจะเข้าห้องเรียน จะอ่านบทนี้เห็นจะดี แล้วขอให้จำไว้ว่าเมื่อสมัยก่อน นอกจากนักเรียนจะโดนไม้เรียวแล้วยังโดนหยิกอีกด้วย

ในมูลบทบรรพกิจที่ว่านี้ มีเรื่องที่พอจะเกี่ยวกับเศรษฐกิจบ้าง เพราะฉะนั้นจะขออนุญาตอ่านที่อาจารย์

เก่า ๆ * เขียนไว้ จะขอชี้ให้นักศึกษาเห็นว่าที่ท่านแต่งไว้นั้นแต่งด้วยความสามารถมาก ขอให้สังเกตดูจะเห็นได้ว่าแม้แต่ในแม่ ก กา ซึ่งเขียนสำหรับนักเรียนแรกหัดอ่านและไม่ได้ใช้คำที่มีตัวสกดเลย ท่านก็ยังร้อยกรองเป็นคำกลอนอย่างไพเราะและได้ความดี คำกลอนตอนนี้ขึ้นต้นว่า

"สะธุสะจะขอไหว้พระศรีไตรสะระณา พ่อแม่และครูบา เทวดาในราศี ข้าพเจ้าเอา ก ข เข้ามาต่อ ก กา มีแก้ไขในเท่านี้ ดีไม่ดีอย่าตริชา

จะรำคำต่อไป พอล่อใจกุมารา ธรณีมราชา เจ้าพาราสาวะถี ชื่อพระไชยสุริยา มีสุดามะเหษี ชื่อว่าสุมาลี อยู่บุรีไม่มีไภย ข้าผ้าเหล่าเสนา มีกริยาอะฌาไสย พ่อค้ามาแต่ไกล ได้อาไศยในพารา ไพร่ฟ้าประ

---

* คุณโสพรรณ โกมารกุล แนะนำว่า คำกลอนที่แทรกอยู่ในมูลบทบรรพกิจตั้งแต่แม่ ก กา เริ่มเรื่อง "พระยาไชยสุริยา มีสุดามะเหษี ชื่อว่าสุมาลี ฯลฯ ไปจนจบแม่เกยนั้น สันนิษฐานว่า เป็นคำร้อยกรองของสุนทรภู่ โดยสังเกตจากทำนองแต่ง และจากคำกลอนสำหรับอ่านเทียบในแม่เกย ตอนที่ว่าภูมราการุญสุนทร ไว้หวังสั่งสอน เด็กอ่อนอันเยาว์เล่าเรียน ฯ ล ฯ" เข้าใจว่าคงแต่งไว้สำหรับให้นักเรียนในสมัยนั้นท่องจำ เพื่อเรียนรู้วิธีอ่านคำต่าง ๆ ตั้งแต่แม่ ก กา จนถึงแม่เกย

ชาติ เชาย์รักษ์ปรดา ทำไร่เขาไถนา ได้เข้าปลาแลสาลี
(นิเศรษฐกิจเจริญ) อยู่มาหมู่ข้าเฝ้า ก็หาเยาะนารี
ที่หน้าตาดี ๆ ทำมโหรทึกเคหา คำเช้าเฝ้าสิชอ เข้าแต่
หอล่อกามา หาได้ให้ภิริยา โลโภพาให้ข้าใจ ไม่จำคำ
พระเจ้า เหไปเข้าภาษาไสย (ธรรมศาสตร์ดีกว่าไสย-
ศาสตร์) ถือดมข้าไทย ฉ้อแต่ไพร่ใส่ชื่อคา คะดทมีคู่
คือไก่หมูเจ้าสุภา ใครเอาเข้าปลามา ให้สุภาก็ว่าดี
ที่แพ้แก้ชะนะ ไม่ถือพระประเวณี ชั่วช้าก็ได้ดี ไล่ด่าตีม
อาญา ที่ซื่อถือพระเจ้า ว่าโง่เง่าเต่าปูปลา ผู้เฒ่าเหล่า
เมอา ว่าไร้ข้าสาระยำ ภิกษุสะมะณะ เล่าก็ละพระสะอำ
คาถาว่าลำนำ ไปเร่ร่ำทำเฉโก ไม่จำคำผู้ใหญ่ ศีรษะไม้
ใจโยโส ที่ดีมีอะโข ข้าขอโมทะนาไชย์ พาราสาวะถี
ใครไม่มีปราณีใคร ดูดื้อถือแต่ใจ ที่ใครได้ใส่เอาพอ
ผู้ที่มีผมือ ทำดุดื้อไม่ซื่อขอ ไล่คว้าผ้าที่คอ อะไรล่อก็
เอาไป ข้าเฝ้าเหล่าเสนา มิได้ว่าหมู่ข้าไทย ถือน้ำรำ
เข้าไป แต่น้ำใจไม่นำพา หาได้ใครหาเอา ไพร่ฟ้าเศร้า
เปล่าอุรา ผู้ที่มีอาญา ไล่ตีด่าไม่ปรานี ผีข้ามากระ

มะระณะกำเสาบุริ น้ำป่าเข้าธานี ก็ไม่มีที่อาไศย
ช้าเผ้าเหล่าเสนา หนีไปหาพาราไกล ชีวาล่าลี้ไป ไม่มี
ใครในธานี”

ขะอ่านมากก็กลัวจะหมดเวลา ขอเล่าต่อไปว่าพระ
ไชยสุริยา เมื่อบ้านเมืองเกิดเรื่องก็ทำให้ดินฟ้าอากาศ
วิปริต น้ำป่าเข้าเมือง ไม่มีที่อาศัย จึงต้องพาพระมเหษี
ไปในสำเภา แล้วเกิดมีลมสลาตันมา เรือแตกต้องไป
อยู่เกาะ แล้วเลยไปเริ่มจำศีลกัน ณ ที่นั้น เรื่องยังมีอีก
มาก ท่านทั้งหลายไปอ่านเอาเองก็แล้วกัน มีเรื่องที่
เด็ก ๆ อ่านแล้วไม่เข้าใจ ผู้ใหญ่อ่านเข้าใจก็มี จนกระ
ทั่งสุดท้ายพระไชยสุริยาได้รับพระธรรมจากพระพุทธเจ้าจึง
ได้สำเร็จอรหันต์ ตอนที่จะรับพระธรรมนั้นคำกลอนว่าดัง
นี้ “ขันกมสมเด็จออมอารย์ เอ็นดูภบาล ผู้ผ่านพาราสา
วะถี ซื่อตรงหลงเล่ห์เสน่ห์ กลอกกลับอัปรีย์ บุรุงล่ม
จมไป ประโยชน์จะโปรดภวนัยนิ่งนั่งตั้งใจ เลอมใส
สำเร็จเมตตา เปล่งเสียงเพียงพิณอินทรา ยอกข้อมรณา
มาวันหนึ่งถึงตน เยียดเยียดพิเสียดส่อฉ้อฉน ยาปกรรม

นำตน ไปทนทุกข์นับกัปป์กัลป์ (ถ้าทำไม่ดีก็ตกนรก) เมตตากรุณาสาธุชน จะได้ไปสวรรค์ เย็นสุขทุกวันหรรษา สมชัติสัตว์มนุษย์ครุฑา กลคกกลับอัปรา เทวาสมชัติชัชวาลย์"

ผลสุดท้ายพระไชยสุริยาเมื่อทรงธรรมแล้วก็ได้รับความสุข เรื่องที่อาจารย์เก่า ๆ เขียนไว้ให้เด็กอ่านมีเพียงเท่านี้

ทีนี้มันเข้าอะไรกับเรื่องเศรษฐกิจของเรา ? ข้าพเจ้าได้เสนอไว้แต่แรกว่า ถ้า "มีกริยาอะฌาไสย พ่อค้ามาแต่ไกล ได้อาไศยในพารา ไพร่ฟ้าประชาชี เชาบุรีปริคา ทำไร่เชาไถนา ได้เข้าปลาแลสาลี" ทำให้เศรษฐกิจรุ่งเรือง บ้านเมืองสงบเรียบร้อยไม่มีการเบียดเบียนฟัดกันและกัน นี่ก็พอจะจับได้อีกข้อหนึ่งว่าจุดมุ่งหมายทางเศรษฐกิจที่เราจะว่านี้

๑. เป็นจุดหมายที่ใช้ไม่ใช่สำหรับเศรษฐกิจเอกชน เป็นจุดหมายในทางเศรษฐกิจของมหาชน กล่าวคือของประชาชนทั้งบ้านทั้งเมือง

๒. เป็นเพียงส่วนหนึ่งของจุดมุ่งหมายของชีวิต แม้เศรษฐกิจจะดีเท่าใดก็ตาม ถ้าไม่มีศีลธรรม ถ้าไม่มีความสงบเรียบร้อย บ้านเมืองจะเจริญไม่ได้

จุดหมายทางเศรษฐกิจจะเป็นจุดหมายที่สำคัญสำหรับชีวิตเพียงใดนั้น ก็แล้วแต่จะพิจารณากัน แต่ข้าพเจ้าเห็นว่า ถ้าเศรษฐกิจไม่ดีแล้ว จุดมุ่งหมายอย่างอื่นก็คงเหลวไปด้วย เพราะเหตุว่าเราเป็นมนุษย์ปุถุชน ตราบใดที่ยังจะต้องรับประทานอาหาร ต้องได้รับความสำราญในทางอื่น ต้องการยาสำหรับป้องกันรักษาโรค เศรษฐกิจย่อมเป็นเรื่องที่สำคัญอยู่ แต่อย่าไปหลงว่าเศรษฐกิจเป็นเดียวที่สำคัญ จุดมุ่งหมายในทางเศรษฐกิจนั้นข้าพเจ้าพอจะจับได้จากมูลบทบรรพกิจมีอยู่ ๓ ประการ

ประการที่หนึ่ง จะต้องให้บ้านเมืองเจริญในทางวัตถุและเครื่องอุปโภคบริโภคที่ประชาชนต้องการ หรือพูดอย่างในภาษาสมัยใหม่คือ จะต้องยกมาตรฐานการครองชีพของประชาชนส่วนรวมให้สูงขึ้น มาตรฐานการครองชีพของประชาชนนี้ ก็เกี่ยวกับความพึงพอใจของมนุษย์

ไม่ใช่ว่าเราจะทำนาได้ข้าวมาแล้วมากเท่าใด แต่ถ้าประชาชนเราไม่ต้องการ ก็ไม่ได้รับความพึงพอใจ เมื่อไม่ได้รับความพึงพอใจ มาตรฐานการครองชีพก็สูงขึ้นไม่ได้ ขอขยายความข้อนี้ออกไปอีกหน่อยหนึ่งที่ประกอบขึ้นเป็นประเทศ ไม่ได้มีชีวิตอยู่แต่ในยี่สิบปี เพราะฉะนั้น การยกมาตรฐานการครองชีพที่กล่าวนี้จะต้องดูให้ยืดออกไปด้วย กล่าวคือ ไม่ใช่แต่ว่าจะให้ประชาชนมีเครื่องอุปโภคบริโภคที่ตนพึงพอใจสำหรับในกาลปัจจุบัน จำเป็นจะต้องดูเลยออกไปถึงในกาลอนาคต ถ้าเราพยายามจะได้รับมาตรฐานการครองชีพสูงในวันนี้โดยจะเสื่อมเสียในวันข้างหน้า เราก็ย่อมจะไม่ทำ ตรงกันข้ามถ้าเราจะต้องเสียสละมาตรฐานการครองชีพในวันนี้บ้าง เพื่อจะได้มาตรฐานการครองชีพสูงขึ้นเจริญขึ้นเรื่อย ๆ ไปในวันข้างหน้า เราก็คงจะยอมเสียสละกัน นี่ข้าพเจ้าเห็นว่าเป็นเรื่องที่หนึ่ง คือหมายความว่าขณะนี้หมายมีอยู่ว่า จะต้องให้มีความพึงพอใจให้มากที่สุดที่จะมากได้ โดยคิดถึงอนาคต

ความพึงใจนั้นไม่ใช่แต่จะใช้แต่กับเครื่องอุปโภคบริโภคเท่านั้น สิ่งที่จะทำความพึงพอใจให้มาตรฐานการครองชีพของมนุษย์สูงขึ้นนั้น ไม่ใช่เป็นแต่สิ่งที่เป็นวัตถุสิ่งสำคัญที่สุดอย่างหนึ่งที่มนุษย์เราเพิ่งจะมารู้สึกกันเวลานี้ แต่ไม่รู้สึกกันโดยทั่วไป เฉพาะอย่างยิ่งในประเทศตะวันตก ก็คือการพักผ่อนหย่อนอารมณ์ การที่ไม่ต้องไปทำงาน การที่จะสามารถนอนอยู่ใต้ต้นไม้ แล้วไม่ต้องไปนึกถึงงานอะไรต่าง ๆ เวลาว่างงานเช่นนั้นไม่ใช่เวลาว่างงานชนิดที่อยากทำงานแล้วไม่ได้ไปทำงาน เวลาว่างงานเช่นนั้นถือว่าเป็นส่วนประกอบสำคัญอย่างหนึ่งในมาตรฐานการครองชีพ ที่ข้าพเจ้านำเรื่องที่อาจจะรู้สึกว่าเป็นเรื่องต้น ๆ มาพูดก็เพราะเหตุว่าได้เคยได้ยินคนเป็นทุกข์เป็นร้อนว่า ชาวนาของเราทำนาแต่เพียงปีละหนึ่งฤดูเสร็จแล้วไม่ทำอะไรกันมีเวลาว่างงานอยู่ได้นาน ๆ จึงทำให้ชาวนาเหล่านั้นต้องอยู่เรื่อนไม้ที่ระยอกฝาขัดแตะตลอดมา สำหรับข้าพเจ้าเองรู้สึกว่าตราบใดที่ชาวนาของเราเลือกที่จะไม่ทำงานคือทำงานปีหนึ่งได้เท่านั้นเท่านี้ฤดูแล้ว

ได้เท่านั้นเท่านี้เดือนแล้วก็พอ แล้วไปหยุดไม่ได้ทำอะไร เพราะว่าเขาต้องการที่จะไปทำบุญตักบาตรบ้างอยากจะนอนพักเฉย ๆ บ้าง นั่นก็เป็นเรื่องที่เขาจะเลือกเอา จะไปเคี่ยวเข็ญเขาทำไมว่าให้เขาไปชุลกลุ้งนั่นลุ้งนี่ ในเมื่อเขาต้องการความสบายโดยไม่ต้องการจะชิงรถยนต์"* แต่แน่ละข้าพเจ้าไม่เห็นด้วย ในการทำชาวนาเมื่อมีเวลาว่างแล้วน่าเอาเวลานั้นไปเล่นการพนัน อย่างนั้นไม่ได้พักผ่อน ได้เพลิดเพลินบ้างแต่ไม่ได้พักผ่อน รู้สึกว่าจะขัดกับการครองชีพที่ดี

สรุปก็คือ จุดมุ่งหมายทางเศรษฐกิจประการที่หนึ่งนั้นได้แก่ ความสามารถดำรงชีพโดยหาเวลาพักผ่อนอย่างพึงพอใจได้ โดยคิดถึงอนาคตด้วย

ในการที่จะยกมาตรฐานการครองชีพให้สูงนั้นจะยกให้ทั่วกันทุกคนย่อมทำได้ยาก บางคนก็ยกได้มาก บางคนก็ยกได้น้อย และยิ่งถ้าเขัดการอนุญาตให้หากินกันได้

---

* คุณนุกูล ประจวบเหมาะ ตั้งข้อสังเกตว่า ถ้าชาวนาขาดการศึกษาอาจจะไม่รู้จักเลือก หรืออาจจะอยากได้ลาภในทางวัตถุ แต่ไม่รู้วิธีสละเวลาว่างเพื่อแสวงหาลาภที่ต้องการนั้น ฉะนั้นอาจจะต้องชักจูงบ้าง

ตามเสรีแล้ว ย่อมจะมีการเบียดเบียฬซึ่งกันและกันบ้างเป็นธรรมดา ผู้ที่สามารถเอากำไรมากก็อาจจะตักเอาข้างเอา ทั้งนี้อาจจะทำให้คนสามารถที่จะมีกำไรมากขาดทุนมาก และมีหนำซ้ำอาจจะทำให้มาตรฐานการครองชีพของบางคนลดต่ำลงมาก็เป็นได้ เพราะฉะนั้นเมื่อเพ่งเล็งถึงประชาชนทั่ว ๆ ไปแล้ว ข้าพเจ้าเห็นว่าจุดที่สองควรจะเป็นดังนี้คือ จะต้องมีการเฉลี่ยโภคทรัพย์ที่ได้มานั้นให้แก่หมู่ชนโดยทั่ว ๆ ไป คือพยายามให้มีการเหลื่อมล้ำกันน้อยที่สุดที่จะทำได้ ข้าพเจ้าพูดประโยคนี้ยืดยาว เพราะไม่อยากให้เข้าใจผิดว่าจุดมุ่งหมายอันนี้สีแดง ขอซ้ำอีกทีว่า พยายามเฉลี่ยโภคทรัพย์ที่ได้มาให้แก่หมู่ชนโดย พยายามให้มีการเหลื่อมล้ำกันน้อยที่สุดที่จะทำได้ ไม่ใช่ให้เท่า ๆ กันหมด บางคนทำงานได้มากก็อยากได้รางวัลมาก บางคนทำงานได้น้อยก็จะได้รางวัลน้อย การเหลื่อมล้ำต่ำสูงย่อมมีอยู่เป็นธรรมดา แต่อย่าให้เลื่อมล้ำกันมากนัก เพราะว่าถ้าเหลื่อมล้ำมากแล้วจะทำให้เกิดความยุ่งยากไม่เพราะแต่ในทางเศรษฐกิจเท่านั้น จะทำให้เกิด

ความยุ่งยากในทางการเมืองด้วย เพราะฉะนั้นจึงเห็นว่า จุดมุ่งหมายข้อสองนี้เป็นจุดหมายที่สำคัญ

ประการที่สาม ต่อไปก็คือ การที่บ้านเมืองเราและบ้านเมืองอื่น ๆ ในขณะนี้เจริญเติบโตขึ้นมาด้วยการขยายงานการลงทุน ฯลฯ ย่อมทำให้เกิดโรคเศรษฐกิจขึ้นอย่างหนึ่ง คือ ในบางเวลาเศรษฐกิจเจริญรุ่งเรืองมาก แต่พอรุ่งเรืองจนสุดขีดแล้ว เศรษฐกิจกลับตกต่ำลงไป เมื่อเวลาที่เศรษฐกิจรุ่งเรืองนั้นพ่อค้าได้กำไรมาก มีการลงทุนมาก ค่าจ้าง ค่าแรงแพง คนทำงานกันเต็ม คนว่างงานน้อย ดอกเบี้ยแพง ราคาของแพง แต่คนส่วนมากรู้สึกสบาย ในเวลาที่เศรษฐกิจเจริญสุดขีดแล้วเกิดตกต่ำลงมา การลงทุนต้องขาดทุน พ่อค้าวานิชขาดทุนไปตาม ๆ กัน ต้องเอากรรมกรออก ค่าจ้างแรงงานต่ำ คนงานว่างงานมาก ดอกเบี้ยต่ำ ราคาสินค้าต่ำ ในเวลานั้นความเดือดร้อนมีมาก ถ้าจะถามท่านทั้งหลายว่าสำหรับตัวท่านเองนั้นวันหนึ่งจะให้มีเงิน ๑ ล้าน แล้วรุ่งขึ้น ๑ ล้านนั้นหายไปหมด ต้องไปหางานทำแล้ว ไปหางานไม่

ได้เย็นเช่นนั้นสลับกัน หรือมี ๑ ล้าน ๓ เดือน แล้วหางานทำไม่ได้ ต้องอดอยาก ๓ เดือน ท่านจะรู้สึกเย็นอย่างไร สำหรับข้าพเจ้าไม่รู้สึกอยากได้ อยากจะได้เงินเพียงพอประมาณเดือนละไม่กี่พันบาท แต่ขอให้มีตลอดไป จะชอบมากกว่า ไม่อยากได้ ๑ ล้าน แล้วไม่อยากได้ตอนที่ไม่มีเงินเลย แน่ละถ้าได้ ๑ ล้านมาตลอดเวลาก็ดี แต่เหตุการณ์ในทางเศรษฐกิจเช่นว่านั้นเกิดมีอยู่เสมอ ที่ท่านก็คงจะทราบดีแล้ว เช่นนับตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ ๑ เป็นต้นมา เศรษฐกิจสลับกันเช่นนี้ เย็นอย่างที่เราจะเรียกกันได้ว่าวัฏจักร คือเย็นวงไป ๕ ปี วงละ ๕ ปี หมายความว่ามีเศรษฐกิจรุ่งเรืองอยู่ประมาณ ๓ ปี แล้วก็พอปานกลาง ๓ ปี ตกต่ำ ๓ ปี แล้วก็ไปรุ่งเรืองใหม่ เย็นเช่นนี้อยู่เสมอ ตกต่ำเมื่อเลิกสงครามใหม่ ๆ คือ ค.ศ. ๑๙๒๑-๒๒ แล้วไปเจริญจนถึงขีดสุดเมื่อ ๑๙๒๙ แล้วไปตกต่ำนับตั้งแต่ ๑๙๒๙-๓๐-๓๑-๓๒ แล้วก็มาเจริญ ๑๙๓๓-๓๙ แล้วเจริญขึ้นมาจนสุดขีดเมื่อ ๑๙๓๗ หลังจาก ๑๙๓๗ กำลังทำท่าจะตกต่ำ

แต่ฮิตเล่อร์ช่วยไว้ เกิดสงครามขึ้นจึงทำให้ไม่เกิดตกต่ำ พอเลิกสงครามแล้วทำท่าจะตกต่ำไปอีก อเมริกาได้คิดการที่จะช่วยเหลือประเทศต่าง ๆ จึงทำให้บรรเทาไว้ได้บ้าง พอต่อมาเกิดสงครามเกาหลีเศรษฐกิจรุ่งเรืองไปอีก แต่รุ่งเรืองอย่างนั้นเราก็คงไม่ชอบกัน อย่างไรก็ตาม สำหรับประเทศไทยการค้ายาง ดีบุกและข้าวได้ผลดี จนกระทั่งมาตกต่ำเมื่อยกลาย จนถึงบัดนี้ยังต่ำอยู่ ฉะนั้น จุดมุ่งหมายในข้อ ๓ นี้คือ พยายามกำจัดความตกต่ำและความขึ้นสูงเหล่านี้ให้หมดสิ้นไป (แต่ในข้อนี้ แม้นักเศรษฐกิจที่ดีที่สุดในโลกก็ยังไม่กล้ารับรอง) อย่างไรก็ตาม ถ้าไม่สามารถกำจัดให้หมดสิ้นไปได้ ก็ควรพยายามบรรเทาให้น้อยลง สรุปก็คือ ต้องการให้ความเจริญก้าวหน้าในมาตรฐานการครองชีพเป็นไปอย่างสม่ำเสมอ ไม่ให้ขึ้นให้ลงรุนแรงนัก

สรุปแล้ว ในความเห็นของข้าพเจ้า จุดมุ่งหมายทางเศรษฐกิจ ๓ ข้อนี้คือ

๑. ยกมาตรฐาน การครองชีพ ของประชาชน ส่วน

รวมให้สูงขึ้น โดยคำนึงถึงอนาคตและคำนึงถึงความต้องการที่จะได้รับความเพลิดเพลินในเวลาว่าง

๒. เฉลี่ยโภคทรัพย์ที่ได้มาให้แก่หมู่ชน โดยพยายามให้มีการเหลื่อมล้ำกันน้อยที่สุดที่จะทำได้

๓. ให้เศรษฐกิจเจริญก้าวหน้าไปโดยไม่ขึ้นสูงและไม่ตกต่ำเกินไปนัก

พูดมาเพียงเท่านี้ข้าพเจ้าคงจะถอนตัวลงจากที่นี้ได้ว่าทำหน้าที่ให้ท่านเสร็จแล้ว หัวข้อเรื่องว่า จุดมุ่งหมายก็ให้จุดมุ่งหมายไปแล้ว ๓ ข้อ แต่ท่านนักศึกษาผู้มีความอุตสาหะพยายามก็คงจะไม่หายข้องใจว่า เราจะทำอย่างไรเพื่อไปหาจุดนั้น หรืออีกนัยหนึ่งเมื่อเล็งเห็นผลที่อยากจะได้แล้ว มรรคนั้นอยู่ที่ไหน

ขอเสนอข่าวย่อ ๆ ดังนี้ว่า ที่จะทำให้เกิดความมุ่งหมายตามข้อ ๑ นั้น ต้องอาศัยเอกชนในประเทศนั้นเองกระทำให้เกิดขึ้น ข้าพเจ้าได้กล่าวไว้แต่ตอนต้นแล้วว่า ธรรมศาสตร์ดีกว่าไสยศาสตร์ อย่าไปหลงเชื่อในทางไสยศาสตร์ ว่านักเศรษฐกิจคนนั้นคนนี้จะสามารถทำให้

บ้านเมืองเจริญขึ้นได้โดยที่คนอื่นไม่ต้องทำอะไรเลย นักเศรษฐกิจเช่นว่านั้นจอมปลอม รับว่าได้แต่ทำไม่ได้ ถ้าประชาชนไม่ทำกันเอง เสมือนหนึ่งคนไข้ไม่รักษาตัวของตัวเอง จะไปนึกว่าหมอพยายามจะมารักษาตนอยู่เสมอนั้นทำไม่ได้ นอกไปจากนั้น ขอเสนอความเห็นอีกข้อหนึ่งว่า ถ้าประชาชนไม่พยายามที่จะยกมาตรฐานการครองชีพของตน โดยการทำงานโดยสมควรแล้ว แม้รัฐบาลจะพยายามกระทำเพียงใดย่อมช่วยได้ยาก จึงขออ้างตัวอย่างคำพูดของประธานาธิบดีไอเซนเฮาว์ ในการเสนอรายงานเศรษฐกิจประจำปีต่อประชาชนในอเมริกาว่า หน้าที่ของรัฐบาลในทางเศรษฐกิจมีอยู่ว่าจะต้องทำให้เกิดความแวดล้อม (Environment หรือที่ภาษาสมัยใหม่ว่าบรรยากาศ) ในประเทศให้ประชาชนสามารถที่จะประกอบสัมมาชีวะให้เจริญขึ้นได้ * พูดกัน

* "It is Government's responsibility in a free society to create an environment in which individual enterprise can work constructively to serve the ends of economic progress; to encourage thrift; and to extend and strengthen economic ties with the rest of the world."
(จาก Economic Report of the President)

อย่างง่าย ๆ ก็คือว่า รัฐบาลจะช่วยราษฎรในเรื่องนี้โดย พยายามทำให้บ้านเมืองสงบเรียบร้อย พยายามส่งเสริม ให้ประชาชนมีความเชื่อใจว่าจะไม่มีใครมารังแกราษฎรใน เวลาที่ทำงาน พยายามไม่ให้เหมือนกับในเรื่องมลทิน บรรพกิจที่ได้กล่าวเมื่อกี้นี้ว่า "ขี้อกได้ดี" หรือที่ว่า "ถือดีมีข้าไทย ฉันแต่ไพร่ใส่ขื่อคา" หรือตอนหนึ่ง ของมลทินบรรพกิจว่า กาลกิณี ๔ ประการมีดังนี้ "ประกอบ ชอบเป็นผิด กลับจริตผิดโบราณ สามัญอันธพาล ผลาญ คนซื่อถือสัตย์ธรรม์ ลูกศิษย์คิดล้างครู ลูกไม่รู้คุณพ่อ มัน ล่อเสียดเยียดเบียดฟันกัน ลอบฆ่าฟันคือต้นหา" ถ้า ทำเช่นนี้ย่อมขัดขวางในทางที่จะยกมาตรฐานการครองชีพ ของประชาชน รัฐบาลมีหน้าที่อีกประการหนึ่งคือ จะต้อง ส่งเสริมให้ประชาชนมีความรู้และความสามารถที่จะทำให้ การลงทุนของประชาชนเองนั้นได้ผลเจริญดี เพราะฉะนั้น ตรายใดที่ประชาชนได้รับความส่งเสริมในด้านการศึกษา และในด้านการที่จะใช้วิชาความรู้ในการประกอบอาชีพ ตรานั้น ราษฎรจะยกมาตรฐานการครองชีพของตนได้

และตราบใดที่ราษฎรแน่ใจว่ารัฐบาล หรือบุคคลในรัฐบาล มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความพยายามที่จะไม่ให้เกิดการ "ส่อเสียดเบียดเบียฬกัน" เกิดขึ้น ราษฎรจะได้ประกอบอาชีพได้โดยสดวก

มีผู้เป็นห่วงว่าถ้ารัฐบาลจะทำเพียงเท่านั้นจะพอหรือประเทศเราเป็นประเทศที่ไม่ก้าวหน้า ถ้ารัฐบาลไม่ลงมือทำแล้ว เศรษฐกิจที่อยู่ในมือของชาวต่างประเทศจะคงอยู่ในมือของชาวต่างประเทศต่อไป ผู้ที่มีความเห็นเช่นนี้สมมุติอยู่ข้อหนึ่งว่า ถ้ารัฐบาลทำอะไรแล้วจะต้องทำได้ดีกว่าคนอื่น ถ้าข้อสมมุตินั้นเป็นจริง ข้าพเจ้าก็เห็นด้วย ๑๐๐% ว่ารัฐบาลควรจะทำสิ่งต่าง ๆ แต่ถ้ามาเพ่งเล็งดูถึงการกระทำในทางเศรษฐกิจของรัฐบาลทั่ว ๆ โลกแล้วจะเห็นได้ว่า ไม่ใช่แต่เฉพาะในประเทศใด ประเทศหนึ่ง การกระทำของรัฐบาลในทางเศรษฐกิจนั้นมีทางพลาดได้มาก เพราะเหตว่ารัฐบาลมีอำนาจเต็มที่ มีอภิสิทธิเต็มที่ที่จะกระทำการสิ่งนั้นสิ่งนี้โดยไม่มีผู้แข่งขันได้ และระบอบงานของรัฐบาลนั้นเป็น ระบอบในทางที่จะปกครองคน

มากกว่าที่จะเป็นระบอบในทางที่จะทำการค้าหรือรัฐพาณิชย์ ในประเทศอังกฤษเมื่อการรัฐพาณิชย์เจริญมากขึ้น เศรษฐกิจก็ย่อมจะต้องเสื่อมลงบ้าง เพราะเหตุว่าความชักช้า การดำเนินงานชนิดที่ขาดสมรรถภาพไปบ้างย่อมมีผลร้ายแก่มาตรฐานการครองชีพบ้าง ในประเทศรัสเซียสมัยบอลเชวิกนี้ ครั้งหนึ่งรัฐบาลพยายามที่จะทำนาทั่วประเทศ ประเทศรัฐเซียประสพผลร้ายจนกระทั่งต้องเลิกล้มความคิดอันนั้น แต่ถึงอย่างไรก็ตาม รัฐบาลลองทำการค้าต่าง ๆ และการอุตสาหกรรมต่าง ๆ อยู่และทำได้เป็นผลสำเร็จบ้างโดยต้องใช้วิธีบังคับ ใช้อำนาจข่มขู่ราษฎร แต่ที่จำเป็นจะต้องข่มขู่ราษฎรนั้น ก็เพราะเหตุว่ารัสเซียต้องการลงทุนมาก เพราะฉะนั้นเมื่อจะเอาทรัพย์สินไปลงทุนแล้ว ประชาชนในขณะนั้นก็ย่อมได้รับผลร้าย คือมาตรฐานการครองชีพต้องตกต่ำลง เมื่อตกต่ำลงประชาชนก็ย่อมจะไม่พึงพอใจ เมื่อไม่พึงพอใจก็จะแก้ได้วิธีเดียว คือรัฐบาลใช้อำนาจมากในทางการเมือง เป็นการเผด็จการ ข้าพเจ้ายกตัวอย่างเพียงสองแห่งแล้วก็คง

จะพอแล้ว

สำหรับในจุดหมายทางเศรษฐกิจข้อ ๒ และ ๓ กล่าวคือเฉลี่ยทรัพย์ไม่ให้เหลื่อมล้ำกันมากนัก และทำให้ความเจริญก้าวหน้าขึ้นไปอย่างสม่ำเสมอนั้น จะให้ราษฎรทำแต่ฝ่ายเดียวนั้นย่อมจะเกิดผลร้าย รัฐบาลมีหน้าที่ มีอำนาจ และมีเครื่องมือที่จะสามารถบังคับให้ทรัพย์ที่ได้มาในประเทศนั้นแบ่งกันอย่างเหลื่อมล้ำต่ำสูงมาก และมีความสามารถที่จะทำให้เศรษฐกิจก้าวหน้าไปโดยไม่สม่ำเสมอ วิธีเฉลี่ยโภคทรัพย์ดังกล่าวในจุดมุ่งหมายข้อที่ ๒ คือการเฉลี่ยโดยนโยบายภาษีอากรรัฐบาล เก็บเงินจากคนที่ร่ำรวยมากนำมาแบ่งให้แก่คนที่ร่ำรวยน้อย นำมาแบ่งให้คนที่ไม่มีอันจะกินนั้นมีมาตรฐานชนิดที่พอใช้ได้ ความเดือดร้อนก็จะได้น้อยลง ความพึงพอใจของประเทศทั้งประเทศจะได้สูงขึ้น นี่เป็นวิธีที่จะ

นำไปสู่จุดหมายข้อที่ ๒ คือการเฉลี่ยโภคทรัพย์ *

ในการนำไปสู่จุดหมายข้อที่ ๓ นั้น กล่าวโดยสรุปได้ว่ารัฐบาลสามารถที่จะดำเนินนโยบาย ทางการเงินและการงบประมาณให้แก่เศรษฐกิจลุ่ม ๆ ดอน ๆ ได้ กล่าวโดยย่อ ในเวลาที่เศรษฐกิจอยู่ในระดับสูง รัฐบาลควรที่จะตั้งงบประมาณให้รายได้สูงและรายจ่ายต่ำ มีผลคือ ราษฎรไม่เดือดร้อนนัก เพราะราษฎรมีรายได้มาก และในเวลานั้นรัฐบาลควรจ่ายออกไปต่ำ เพื่อจะให้มีรายได้เกินกว่ารายจ่าย เงินในท้องตลาดหรือในประเทศที่หมุนเวียนกันอยู่นั้นจะได้น้อย เศรษฐกิจก็จะไม่เพิ่มสูงขึ้นมากมายนัก และเงินที่รัฐบาลเก็บมานั้น รัฐบาลย่อมสามารถจะนำมาชดใช้อุดหนุนราษฎรในเวลาที่เศรษฐกิจถึง

---

* คุณนุกูล ประจวบเหมาะ มีความเห็นแย้งว่า "เมื่อรัฐบาลเก็บภาษีอากรเพื่อเฉลี่ยโภคทรัพย์จากคนมีไปให้คนจน ย่อมทำให้คนมีย่อท้อในการประกอบอาชีพบ้าง เป็นการขัดกับจุดมุ่งหมายข้อ ๑" ความเห็นข้อนี้ก็จริง จุดข้อ ๑ และจุดข้อ ๒ ขัดกันอยู่บ้าง และถึงเป็นหน้าที่ของประชาชนในระบอบการปกครองประชาธิปไตยที่จะเลือกว่าจุดข้อใดสำคัญกว่ากัน และปฏิบัติไปตามนั้น แต่ตามความเห็นของปาฐกเราต้องคำนึงถึงและชั่งใจระหว่างจุดหมายทั้งสองนี้อยู่เสมอ.

ตอนที่ลุ่มหมายความว่าตอนที่เศรษฐกิจตกต่ำ รัฐบาลจะได้สามารถจ่ายออกไปเกินกว่าที่จะดึงดูดจากราษฎรมาก ถ้ารัฐบาลจ่ายเงินออกไปให้แก่ราษฎรมากกว่าที่รับมา ราษฎรก็จะได้มีเงินมากขึ้น และเมื่อราษฎรมีเงินมากขึ้นก็จะได้รับจ่ายใช้สอยกันได้มาก ย่อมจะทำให้ประเทศมีอำนาจซื้อมากขึ้น ทำให้การค้าพ่นฟูขึ้นได้

ข้าพเจ้าเสียใจที่ไม่มีเวลาพูดให้มากกว่านี้ แต่พอจะสรุปได้ว่า สำหรับในการที่จะนำประเทศไปสู่จุดมุ่งหมายที่ ๑ นั้น รัฐบาลไม่พึงที่จะทำอะไรมากมายนัก ควรจะปล่อยให้ราษฎรทำ ควรส่งเสริมให้ราษฎรทำมากกว่าที่รัฐบาลจะทำเอง ข้อส่งเสริมก็คือทำให้ราษฎรสามารถที่จะผลิตสินค้าและบริการที่ราษฎรต้องการนั้นให้ได้มากที่สุดที่จะมากได้ และพยายามส่งเสริมให้ราษฎรออมทรัพย์เอาไปลงทุนสำหรับความเจริญในทางเศรษฐกิจในภายภาคหน้า วิธีการที่จะนำไปสู่จุดมุ่งหมายข้อ ๒ และ ๓ นั้น รัฐบาลทำได้มาก และมีหน้าที่จะทำได้มาก สำหรับที่จะเฉลี่ยโภคทรัพย์ในหมู่ประชาชนให้เหลื่อมล้ำต่ำสูงกัน

น้อยลงนั้น ควรจะให้วิธีภาษีอากร สำหรับที่จะทำให้การก้าวหน้าในทางเศรษฐกิจของประเทศเป็นไปโดยทางสม่ำเสมอ จะทำได้โดยใช้นโยบายการเงินการธนาคารและการงบประมาณ สำหรับรายละเอียดที่จะทำอย่างไรนั้นได้กล่าวมาในขั้นต้นแล้วว่านักศึกษาในทางเศรษฐกิจได้เรียนรายละเอียดอยู่ เพราะฉะนั้นจึงของดไม่กล่าวในที่นี้

อนึ่ง อยากจะเสนอให้ท่านฟังก่อนจบว่า ทุกสิ่งทุกอย่างที่เราจะทำให้ไปสู่จุดมุ่งหมายในทางเศรษฐกิจนั้น เราจำเป็นที่จะต้องใช้หลักใหญ่ ๆ อย่างน้อย ๓ ประการ

ประการที่หนึ่ง จะต้องมีหลักวิชาที่ดี ที่ว่าหลักวิชาที่ดีอยากจะย้ำสักหน่อย ประชาชนในประเทศไทยซึ่งมีประมาณเกือบ ๒๐ ล้าน แทบจะพูดได้ว่าทุกคนรู้เศรษฐกิจในเรื่องส่วนตัวของตัว และเมื่อเป็นวิชาที่ทุกคนรู้กันหมด รู้อย่างพอไปได้ ก็เลยทำให้เกิดหมอเศรษฐกิจมากขึ้น คนนั้นก็จะทำอย่างนั้น คนนี้ก็จะทำอย่างนี้ เปรียบเหมือนกับท่านทั้งหลายเล่นหมากรุกเป็นทุกคน แต่ดูได้ตาเดียว คือตาที่จะเดิน การที่จะดูหมากรุก

รุกล่วงหน้าไปได้หลาย ๆ ตา เพื่อจะเอาชะนะเขาได้นั้น ต้องใช้เวลาผ่ากฝน เพราะฉะนั้น ประชาชนทั้ง ๒๐ ล้าน ในประเทศเราเป็นนักเศรษฐกิจจริง ๆ ทุกคนไม่ได้ ต้องเชื่อนักวิชาการเขา เพราะนักวิชาการเขาร่ำเรียนมา ๑๐ ปี ๒๐ ปี ทำงานมาได้มีความชำนาญแล้ว และดูได้ลึกซึ้งหลายตา และดูได้ทั่ว ๆ ไป เพราะฉะนั้น ถ้าท่านนักศึกษาก็ดี หรือท่านสุภาพบุรุษสุภาพสตรีทั้งหลายก็ดี หรือท่านผู้เป็นใหญ่เป็นโตมีอำนาจ อย่านึกว่าท่านเป็นนักเศรษฐกิจที่สามารถพอที่จะดำเนินนโยบายเศรษฐกิจไปได้ด้วยตนเอง โดยขัดขืนกับตำราเศรษฐกิจที่เขาเรียนกันมานาน ๆ

หลักข้อ ๒ ที่จะว่าก็คือ เศรษฐกิจก็แยบเคียวกับการแพทย์ ต้องใช้วิทยาศาสตร์ จะใช้ไสยศาสตร์ไม่ได้ ไสยศาสตร์ทางเศรษฐกิจเหมือนกับไสยศาสตร์ในทางศาสนา เช่น ถ้าเราเชื่อพระภูมิเจ้าที่ เพราะกลัวผีบ้าจะโกรธ เราพยายามไม่ให้โกรธ พยายามชักจูงมาให้ช่วยเรา การที่ทำเช่นนั้นเป็นการหันไปหาบุคคลทั้งนั้น (เพราะภูติผีบ้าก็เรียกว่าบุคคลได้) แต่ในทางธรรม-

ศาสตร์ ในทางศาสนาพุทธ เราไม่ได้เชื่อในตัวบุคคล เราถือพระธรรมเป็นใหญ่ ในทางเศรษฐกิจก็เหมือนกัน ถ้าเราจะมาพิจารณาแต่ในตัวบุคคลอย่างเดียว หมายความว่าจะทำให้เศรษฐกิจของคนนั้นคนนี้เจริญ เพราะเหตุว่าเขาจะเป็นคนใหญ่คนโตหรือเป็นคนมีอำนาจ และได้พยายามที่จะทำตามใจเขา เพราะกลัวเขาจะโกรธ ถ้าเช่นนี้ท่านไม่ใช่นักเศรษฐกิจ ท่านเป็นนักไสยศาสตร์หรืออีกนัยหนึ่ง ไสยศาสตร์นั้นใช้อำนาจแก้ปัญหา และใช้สินบนเป็นการล่ออำนาจ พระภูมิเจ้าที่โกรธขึ้นมาเดี๋ยวจะหักคอ เราต้องเอาขาหมู หัวหมูไปเป็นสินบนเพื่อไม่ให้หักคอ แต่เศรษฐศาสตร์ที่ดี ที่ไม่มีไสยศาสตร์เจือปนไม่กลัวพระภูมิเจ้าที่จะหักคอ และไม่ใช้อำนาจในทางที่ไม่ถูกต้อง

ในข้อสุดท้ายเรื่องหลักทั่วไป ขอเตือนใจไว้โดยสรุปว่า เศรษฐกิจก็เหมือนกับอย่างอื่นในสังคม ถ้าไม่อาศัยศีลธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวไว้แล้ว จะเจริญด้วย

ดีย่อมทำไม่ได้ ย่อมจะเกิดเรื่องอย่างของพระไชยสุริยา ในมัลยทบรรพกิจต้องอาศัยศีลธรรมสำหรับที่จะค้ำจุน ถ้าขาดศีลธรรมแล้วจะเกิดโกลาหลแน่ ในเรื่องศีลธรรมนี้ข้าพเจ้าอาจจะพูดได้ยืดยาว แต่เพื่อจะไม่ให้กลับย้านคำนักจึงของดไว้แต่เพียงเท่านี้.